

XIV

Другого дня прочани одговорились в великій Михайлівській церкві на службі божій у святої Варвари і, вернувшись в гостиницю, пили чай з проскурками, котрі вони подавали на часточку. Напившись чаю, вони розташувались за столом зовсім по-домашньому й почали їсти сніданок. Масючка, й Галя, і панія Висока були убрані в чорне убрання, в чорні чіпки з чорними стрічками. Тільки в Галі червоніла на шиї макова стрічечка та неначе горіли дві червоні кокарди з стрічечок, пришпилені на горсеті одна під одною.

— От, хвалить бога, ми й одговорились. А народу, а тих прочан яка була силенна сила ще й на пізній службі! Який натовп в церкві! крий боже!-говорила Олександра Остаївна Масючка.

— Ви б вже поскидали оті чорні убрання, бо вже ж одговорились. А то як прийде хто до нас, то подумає, що потрапив не в Михайлівський, а в Флоровський панянський монастир до черничок: ви, мамо, неначе флоровська ігуменя, а ти, Галю, неначе ігуменина келейниця, а ви, Лекеріє Петрівно, схожі на рясофорну хористку, — жартував і собі Радюк.

— Авжеж пак! На яку там рясофорну! Мабуть, більше скинулась на ту, що тягає на дзвіниці хвалу божу за хвіст, — сказала якось смиренно Лекерія Петрівна.

— От з вас істинно була б щира та богобояща черниця!-говорив з жартом Масюк.

— Ой, не грішіть! ой, не вводьте мене в гріх та в спокусу хоч до вечора, хоч до першої зірки! бо я ж тільки що одговілась. Нехай я буду присвячена хоч до вечора, — сказала Лекерія Петрівна.

— А після першої зірки вже й нічого? можна грішити? — спитав Радюк.

— Після першої зірки мені байдуже! За всі голови!

— Ну, ми нагрішимо трохи швидше, ще до обіду, — жартував Масюк.

— Бог його святий знає! За людей, бачте, трудно ручитись, а за людський лихий язик і потім. Коли б мене хоч до вечора бог сподобив бути без гріха. Але за вами не втерпиш: якось-таки нагрішиш, як не ділом, то словом, — бідкалась Лекерія Петрівна з острахом за свою праведність.

— А чи багато ти, Павле, назнав квартир?-спиталась Галя.

— Ой, багатенько-таки. Оце, попоївши, ходім зараз. Буду потім вам показувать їх, а ти вибиратимеш, яка тобі буде уподобна, — сказав Радюк.

— Піду й я з вами! Подивлюсь, які кімнати в цих київських палацах, які там горниці всередині, які люде, — сказала Лекерія Петрівна.

— А ви ж недавнечко бідкались, що в вас ноги аж судомить од ходні по горах та бескетті, — сказав Масюк.

— Ат! нехай болять! Один тому час. Господи, як мені оце заманулось заглянуть в ті палаці, глянути, яка там обстава, які стільці й канапи, і чим вони пооббивані, і які по стінах шпалери! їй-богу, побіжу з вами колядувать по тих палацах.

— Або старців водить по Києву, бо їх тут добра метка. Але ж беріть з собою записну книжечку в кишеню та все дочиста записуйте, а то позабуваєте та розгубите

по вулицях і додому не донесете, — жартував Масюк.

— Не погублю! Не бійтесь! Все в голові додому принесу! В мене голова, як копа пшениці.

— Або як добрий винницький казан! Є куди убгати!— сміявся Масюк.

— Ой, не спокушайте, бо нагрішу ще й до обіду! — крикнула Лекерія Петрівна.

— Йдіть та й нам порозказуйте за все! — говорила Масючка, лягаючи на ліжко, — а я оце ляжу та полежу. А як знайдете собі кубельце, то й я піду та подивлюсь на його, — говорила стара мати, налагоджуючись прилягти на ліжку.

І вони втрьох пішли оглядати порожні квартири. Масюк та Масючка полягали на ліжках, щоб трохи одпочить, довго балакали, потім почали дрімати та позіхати і трохи не поснули. Але пригадали, що після причастя гріх спати до вечора, знов повставали, знов балакали, а молоді та панія Висока не вертались. Вже і з півдня звернуло, вже їм і їсти схотілось, а тих все не було. Аж в найпізніші обіди вони вернулися засапані, потомлені, аж тлінні й голодні.

— А що? найняли собі яке житло? — спитала Масючка.

— Та найняли, бодай тим житлам добра не булої --крикнула панія Висока і ніби впала на стілець, — бачте, аж засапалась. А що вже гріхів набралась, то нехай мене бог і сохраниць, і заступить! Набралась, неначе вівця реп'яхів в городі!

— Де ж ви вбрели там в ті лопухи чи реп'яхи? — спитав Масюк.

— Ще б пак не вбрести, коли тут у Києві в тих житлах реп'яхів по самий пояс! по самісіньку шию! Таки так, куди не ступи, то й реп'яхи! — говорила Лекерія Петрівна.

— Ну, не все ж таки ви ступали в колючки! І багато цікавого бачили, і усяку мебіль, і дзеркала, і шпалери, і сукні, — сміялась Галя.

— Ой, бачила! це правда. Надивилась на все. Бачила такого багато, що буде що розказувать в селі цілий рік, — говорила Лекерія Петрівна.

— Яка ж там в тих покоях мебіль? Яка теперечки мода на мебіль, на покриття мебілі?-спиталась Ма-сючка.

— Мебіль гарна, і шпалери гарні! Про це нема що й казати. Але які тут пани! які панії! Цур їм, пек їм! Хвалить бога, що мені не доведеться шукать квартири для себе. Ото приходимо ми в один чималий дім та й дзвонимо. Вибігав якась вертка горнична, крутить хвостом, показала нам квартирки в домі, а далі запрошує нас у покої. Увійшли ми в гостинну й стоїмо та ждемо. Я стою та й збрю по стінах, по мебілі. Гарно, як у віночку. Двоє дзеркал аж під стелю між двома вікнами! Мебіль, канапа, крісла, канапки, якісь круглі дзиглики — усе пооббиване шовком попелястого кольору з темними квіточками.

— Попелястого? Та воно ж негарно! Катзна-що! Неначе попелом посипано!-обізввалась Масючка.

— Неначе й катзна-що, але якось гарно! Йй-богу, непоганої Ждемо ми та ждемо. Ніхто не виходить. А я давай зиркати по покоях. Дивлюсь, аж в одному куточку на косинчику чи на полиці ніби образ. Я пішла та й роздивляюсь. Коли, серце, придивлюсь, аж то скляна картина, а на тій картині якийсь лицар та панна обнімаються. А за картиною стоїть маленька лампочка, щоб ввечері освітлювать ту

картину ззаду! «Та то Фауст та Маргарита», — шепотить нишком мені Галя. — "То це в неї такі образи?" — шепочу я до своїх. Ото я заглянула через двері в спальню, а там ліжко, як цяцька, і скрізь повишивані гарусом килими і на підлозі, і на стіні, а в кутку на полиці знов той образі але багато більший! І там цілується лицар з панною! А святих образів коли б вам хоч один, хоч би для людського ока! Ой, ця панія, певно, й сама ласа до тих лицарів та поцілунків! Я тоді з нудьги пішла до одного дзеркала та й заглянула в його. Мене геть чисто всю видно до самого долу; навіть мої черевики видно.

Дивлюсь, а я й справді в чорному скинулась на черницю. Тільки в дзеркалі я додивилась, що я й справді трохи якась куца; бо спідниця на мені трохи куца. Треба буде нижче спустить спідницю. Коли це двері рип! Входить панія, вже пристаркувата, але висока, здорова, та широка, та тілиста, аж огрядна.

Лице довге й повне, та горде. В руках у неї волочиться якесь шитво з квітками, неначе покривець до церкви на аналой, а сама в ясно-сірій сукні. З погляду якась ніби витрішкувата, чи видроока, чи надута. В ясній сірій сукні вона чогось скинулась на мою сіру корову. Ще й навіщось надула здорові губища. Чисто тобі моя сіра стара корова! Я трохи не сказала: «Бицю, бицю! на хлібця!» Я одскочила од дзеркала. Ще добре, що не висолопила язика та не вищирила зубів, бо хотіла придивиться, котрий зуб у мене вчора вночі болів. А вона волоче те покривало аж по підлозі, а в другій руці держить голку та чогось прямує просто до мене; втупила в мене свої здорові баньки та й питає:

— В вас багато собак?

Я ж очі витріщила на неї з дива та й кажу:

— Вже чого, чого, а цього добра в мене доволі: аж п'ять!

— Аж п'ять! Невже аж п'ять? — крикнула вона й своє шиття спустила аж на саму підлогу.

— Аж п'ять, — кажу я, — одна на ланцюзі коло стані, а чотири бігає по дворі.

— То ви їх всіх приведете на моє подвір'я! То мені не можна буде й у свій двір вийти? — аж крикнула вона на мене.

— А то навіщо б я турлила оту собаку череду за сто верстов до Києва за возом, та ще й у ваш двір! — кажу я і почуваю, що вона мене вже сердить своїми гордовитими баньками та неввічливими словами.

— То ви, певно, приїхали з села? — питає вона. Атож! Авжеж з села, — кажу я, — я не тутешня. А дітей у вас, певно, з десятеро. Я не приймаю до себе на квартиру пожильців з дітьми. Діти кричать, верещать, пустують по дворі, лазять в мій садок, зривають вітки, крадуть овочі. А маленькі діти то плачуть, то ревуть, та не дають мені ні читати, ні до ладу вишивати, бо я все помиляюсь.

"Пху на тебе, сатано, — думаю я. — В тебе, бачу, й діти, й собаки, то все одно, неначе їх одна мати родила. Та в мене було всього одно дитинча, та й те померло». — «Ви, певно, думаете, що це я наймаю квартиру?» — кажу я до неї.

— А хто ж з вас наймає? На вас же не написано, хто її наймає, — каже вона гордовито, — ходять, вирипують мені хату, а квартир не наймають.

— А в вас багато вже пискунів? — питає вона в Галі. Галя почервоніла, осміхнулась

та й мовчить. А я таки не втерпіла, бо вже почуваю, що мене й злість бере за те, що оця корова все якось нехтує мною. Вона не знає, що й я капітанша, може, і краща за неї, та й кажу: «Та вони оце тільки що побрались».

— Ну, коли так, то, може, ще ми поти будемо сватами, поки в вас не підуть діти. А як підуть діти, то я мушу вас вивести з квартири. В мене в домі дерев'яні перегородки меж кімнатами, то мені усе чуть. Взяли були в мене оце недавно квартирку отам за тією стіною два студенти. Та як почали співають вночі та ревти, неначе дві ерихонські труби, то я зараз-таки їх і попроганяла з двора, — каже вона. А що вже заправила за дві кімнатки з перегородкою, то неначе за батька.

— Та як вас на ймення та на прізвище? -питає вона. Як назвав себе Павло Антонович, то вона насупила брови й скривилась, неначе кисллиці покуштувала.

— Та вона ж з бюрократії й, надісь, вона чула десь, — як по салонах потріпують моє ймення, — сказав Радюк. — Ця мене й на квартиру не прийняла б.

— Прощайте й вибачайте, що потурбували вас дурно! — каже Павло Антонович та мерщій з покоїв, а ми з Галею й собі давай хутчій тікати. Од цієї вередливої панії й поли вріж та тікай! така вона гордовита, та вередлива, та надута. Цур їй, пек їй!

— Гордовита, бо вона велика цяця: вона, бачте, генеральша, — сказав Радюк. — Вона була замужем за Рибачковим, котрий перед тим був у Києві председателем, а потім директором в банку та. наудив рибки на сто тисяч усякими хабарами, за добрих давніх часів, ще й йому дали село, одняте в одного польського дідича, повстанця.

— Сто тисяч! Ой боже мій, як багато! Я б і не піднесла! — аж крикнула панія Висока.

— Виудив і ставок, і млинок, і вишневий садок, і дім. А тепер його удовиця сидить в норі та тільки ссе лапу, обмочену в зібраний мед, неначе ведмідь. Небіжчикові дала казна на виплат на сорок год конфісковане на Волині в польського повстанця дідича ще друге село. Теперечки в неї тільки й роботи, що з ранку до вечора вишиває подушки та килими, а ляже в постіль, то читає до світу французькі романи.

— А які ж ще ви бачили квартири?-спиталась стара Масючка.

— Ой серце! бачили ще багато, і багато гріха набрала на душу, — сказала Лекерія Петрівна. — Ото йдемо ми та зайшли в двір до якогось полковника Пришибитька. Огляділи передніше квартирку. Квартирка гарна й новенька та чистенька. Павло Антонович і смикнув за дріт та й задзвонив. Нас впустив лакей з здоровими бурцями на щоках. Вони ж увійшли в прихожу поперед мене, а я зосталась позаду. Зачиняю двері та й думаю; «Не буду я витикатись наперед, щоб мене знов не прийняли за матір, бо я ж ще й досі навіть нігде на весіллі не материнувала». Аж вискакує з дверей той полковник Пришибитько в білому кітелі, і владимирський хрестик теліпається в петельці на грудях. Мабуть, він і спить в тих хрестиках.

Цей старий з такими кудлатими бурцями, неначе начіпляв на щоки клоччя, та сухий, та жовтий! Він чогось не до їх обертається, а просто до мене: витріщив злі очки, крутить ними, неначе хотів мене з'їсти або застрелить тими очками. А потім роззявляє вершу та й випинає губища, неначе трубу. Дививсь, дививсь він довгенько, а потім як криконе на мене: «Ти куди лізеш? ви, чернички, усі дармоїдки. В мене на монастирі для

дармоїдів нема нічого! Пішла геть! Геть з двора, волоцюго!» Я розсердилась, аж не стямилась, визвірилась на його й собі та й кажу: «Я й сама ладна давать гроші на монастирі, а не од когось там брати. Не кричіть лишень так на мене, бо й я такий офіцер, як і ви, а може, ще й кращий од вас». Він витріщив дурні очі на мене та й придивляється: неначе шукає очима, чи й справді не блищать часом на мені на мундирі гудзики. А потім якось-таки зараз схаменувсь: обертається до їх та й каже, та все сердито, неначе й їх лає: «Я цими дуროццями, цими квартирами не піклуюсь. Нехай лиш моя жінка побалакає з вами». Обернувсь на цапиних ніжках та й пішов, неначе поніс на кілку свою лису, облізлу голову.

— Це справді вам трапилась притичина! Ото, скажіть, які бувають лайливі люде! Це ви на таківського наскочили, — сказала Масючка.

— Атож! Коли дивлюсь, аж в двері сунеться й шелестить шовковим подолом якась товстуля, неначе висока та здорова копиця сіна на степу, та така гладка, що й в шкуру не потовпиться. Стала в дверях та всі одчинені навстіж двері зайняла. На її шовкова чорна сукня аж лиснить; на грудях золота брошка завбільшки, як добрий кулак, ще й золотий ланцюжок теліпається до пояса, такий довгий, що ним можна й мого Рябка залигать. А воло таке вам товсте, неначе хто набрав повну хустку маку та й підв'язав її під бороду! Очища чорні, здоровецькі, а бровища загнуті та аж кучеряві на кінчиках, неначе кучері в качура на хвості: так і знать, що вихрестка! Поклонилась нам ввічливенько та й запрошує в гостинну. Ми й увійшли. Вона просить нас сідять і сама сідає. А в покоях гарно, прегарно! мебіль оббита червоним плисом та м'якенька. Я сіла та так і пірнула в пружини! їй-богу, трохи ніг не задерла вгору.

— Ото було б за що розказувать на селі, якби ця okazія трапилась з вами й справді! — сказав Масюк.

— Вони говорять за квартиру, а в мене очі зорять по покоях. В кутках стоять фікуси, листаті та високі, аж під стелю. Коли, серце, зирну я в куток, аж там за фікусами з-за листу виглядає якийсь здоровий чи ідол, чи якась людська подоба, зовсім тобі голісінька. Стоїть, як мати народила, той ідол, обпершись ліктем об стовпець, ще й черево виставив. Натє, мовляв, дивіться! Мені аж ніяково було дивіться. Я аж почервоніла, так засоромилась, та, щоб не дивіться на ту непотріб, повернулась на кріслі. Коли обертаюсь, аж під здоровецьким дзеркалом на мраморному столі стоять знов якісь три красуні, голісінькі, як мати народила, і пообнімались руками. Та вже й не додивилась добре, чи вони танцюють, чи хвицяють одна одну, достоту так, неначе три коняки в спасівку стулились головами та одмахуються од гедзів. А в дзеркалі одбивається ще три ідоли, такі самі достоту, ще й повернулись до моїх очей, вибачайте, задом, неначе виставили на показ усі сім смертельних гріхів з граматки. Вони розмовляють, а я вже не знаю, куди повертаться, та сиджу, як неприкаяна, спустивши очі. А та господиня говоре та говоре, та таким тихим та приємним голосом. Мабуть, дуже добра людина.

Насмілилась я знов та й думаю: «Дай зиркну, чи не вгляджу й тутечки десь в закутку таких образів, як в переднішій господі, в Рибачкової». Шукала очима, зорила по кутках, по стінах, — нігде тобі нема і признаки образів, тільки каторжні ідолища

тикають мені в очі свої розгорнуті граматики з смертельними гріхами.

Масюк зареготавсь на всю хату, Масючка й собі осміхнулась.

— Павло Антонович назвав себе на ймення. І ця чогось залупала очима, неначе щось пригадувала... але не скривилась так химерно, як Рибачкова. Мабуть, знають або і тут чули за Павла Антоновича, — сказала панія Висока.

— Мабуть, і ця чула за мене якісь дурні слихи, — сказав Радюк, — але їй за ці слихи, надісь, байдуже: тільки я пересвідчуюсь, що мене і судять, і гудять по салонах.

— А зате ж ми знайшли собі в того злого полковника та в доброї полковниці пречудову й недорогу квартирку, — сказала Галя. — Ось, мамо, підете з нами та подивитесь.

— А я тільки гріха набралась по самісіньку шию, неначе вбрела десь ненароком в посів з гріхового насіння, — бідкалась Лекерія Петрівна. — Ще й сонечко не зайшло, як я спокутувала гріхи, а оце хоч іди до ченців та знов сповідайсь.

— То й висповідаєтесь, — сказав Радюк. — Гаразд, що недалечке ходить.

— А вже зроду-звіку не піду з вами оглядати київських жител. Набралась гріхів, як вівця реп'яхів. Буде мені втямки ця проща аж до нових віників, — аж до другої петрівки.

— Зате ж матимете за що розказувать знайомим сусідам аж до другої спасівки, — кепкував старий Масюк. — Настачите на всю околицю цікавих київських новинок.

— Але оце ми зробили добру промашку по Києві. Я виголодавсь, не знаю й як! Ходім оце усі обідать в ресторан! — сказав Радюк.

— Хіба мене понесете на руках, а сама я вже не спроможусь дійти, — сказала Лекерія Петрівна. — Сказать по правді, в мене от-от незабаром нарядяться пухирі або чиряки на підшвах.

— Та й ми не дійдемо. Ноги щемлять, неначе їх хто ломакою молотив. Ідїть, серце, собі вдвох з Галею, а ми пообідаємо вдома: є ще в нас чимало всякого поживку, є ще ціла шинка з плічка, — сказала стара мати.

— А я б оце напилась питного меду-липцю! Я таки зроду ласїйка: люблю солоденьке, та добреньке, та смачненьке. Ой, смачний же тут отой питний мед! Од тієї балачки та лайки з усякими Пришибитьками в мене аж в пельці посохло.

— Та ходім, Лекеріє Петрівно! Я вам достану й питного меду, й вина! — сказав Радюк.

— Цур їм, тим ресторанам! Там мене обдеруть, як козу вовки. Тут у Києві за все плати окроми: і за простирядло окроми, і за подушку окроми, і за отой «самограй» окроми, і за якесь дрәне уквивало окроми, і за свічку окроми, і за те, що сядеш і один ступінь ступиш, — окроми, — говорила Лекерія Петрівна.

— Та там же в ресторані не подаватимуть вам на стіл свічок та подушок, — зауважила Галя.

— Та то я, бачте, говорю проти того, що тутечки деруть за все, неначе діти з батька, — сказала Лекерія Петрівна.

Старі заходились коло плічка, а молоді пішли обідать в ресторан. Пообідавши всмак, вони пішли на прогуляння в царський садок, довго гуляли понад горами,

милувались, виглядали на міст, на Дніпро, на Аскольдову могилу, що притулилась на терасі під горою в зеленому дереві. Старий город пишавсь на горі, неначе виставляв проти гарячого сонця на показ усю свою дивну красу. Ціла група монастирів і церков ніби з букетами золотоверхих бань, та баньок, та позолочених хрестів сяла та лисніла на майському сонці, оперезана зеленими алеями на краєчку гір. Пам'ятник святого Володимира неначе був намальований на оксамиті м'якого делікатного блакитного неба.

Картина була лиснюча, мигаюча, мрійна, неначе золотий зачарований вигляд у сні або в казці. І молодий Радюк, і Галя милувались на волі тим виглядом, милувались своїм коханням і були щасливі без кінця, без краю.

— Який дивний звідсіля Старий город! неначе цю красу я бачу в сні, неначе слухаю чудову казку й бачу усі дива «Тисяча однієї ночі», — сказала Галя. — А все-таки як пригадаю, що мені вже не вертаться до нашої Масюківки, то мене бере жаль. Я б оце находилась тутечки, натішилась, намилувалась оцим усім та й до Масюківки ладна б вернутись хоч і зараз, в той неглибокий яр з вербами, на ті милі пригорки понад яром, в наш; тихий, густий, та затишний, та запашний вишневий садочок.

І маленький сутіночок не то задуми, не то смутку промайнув по її виду, по її карих очах. Вона одвела очі од лиснючого та блискучого вигляду й неначе бачила спущеними додолу очима і той тихий довгий яр, і зелені верби на яру, і густий затишний та запашний вишневий садочок. Її душу поривала тиха поезія ярів та садків дужче, ніж блискуча краса Старого города.

— Ти, Галю, селючка зроду! Тим-то й пориває, й потягує твою поетичну душу той ярочок і той садочок. Забувай, серце, потроху той ярочок і вишневий садочок, бо ми мусимо з головою пірнуть в цьому, зверху тільки мрійному та лиснючому Вавілоні, в цій біганині та тяганині людського міського життя.

Галя похнюпилась, похилила голову й трохи не заплакала.

Вони вернулись додому й по дорозі купили для Лекерії Петрівни пляшку питного меду та пляшку вина. Лекерія Петрівна зараз налила стакан меду й дудлила, закинувши голову назад, її куценькі товстенькі брови поїхали вгору й стали ще коротші, неначе на лобі хто посадив два гудзики.

— Ну, та й спасибі вам за цей гостинець! Оце ж я заходжусь п'янствувать серед святого монастиря, бо дуже ласа зроду до меду!-аж гукнула Лекерія Петрівна, — я таки добра ласійка. Маю цей гріх на душі.

— А що! може, й ви признались на сповіді на духу, як одна молодиця, що, мовляв, годувала в святу п'ятницю на Параски дитину молоком та забулась і ложку облизала, — жартував Радюк.

— Ви п'янствуйте собі на здоров'ячко, а нам же то завтра доведеться бігати по магазинах та скуповувать усяку всячину на нове Галине господарство: і мебіль, і самовар, і горшки, й миски, — клопоталась стара мати.

— І макогона, серце, не забувайте! Тут, певно, в цих киян не знайдете ні макогона, ні друшляка, ні ковганки, бо то не село. Жарти жартами, а я, їй-богу, трохи чи не правду кажу, що не знайдете ні товкача, ні ковганки, бо ці київські ледащиці не затовкують салом борщу, навіть і не заминають, і не засмажують засмажкою. Обідала

я іноді в тих ресторанах. Борщ, серце, хоч свиням в корито або в помийницю! Пхе!-аж пхекала Лекерія Петрівна.

На другий день стара мати з Галею та Лекерією Петрівною цілісінський день вештались по магазинах та скуповували усяку всячину для молодих на нове господарство: і посуд, і мебіль, і куховарські знаряддя, і ліжка, і усякі укривала й простирядла, ще й набирали для Галі усяке убрання.

Ввечері стара мати лежала на ліжку аж бліда, аж тлінна, трохи не стогнала, така була втомлена од того клопоту та біганини. В неї судомило ноги і все тіло обважніло, неначе од якоїсь важкої хвороби.

Аж другого дня скінчилась та біганина. Аж перед вечором Олександра Остапівна й Галя вже зовсім скупились і поодвозили усі закупки на квартиру. З ними пішла дивитись на квартиру й Лекерія Петрівна. Стара мати загадала зятеві зараз-таки почіплять образи, а Галя почіпляла вишивані рушники й пообвішувала ними обидва образи, котрими старі її благословили, ще й лампадку почепила в кутку перед образами.

В матері чогось була думка, щоб часом вольнодумний зять не поставив в куточку іншого будлі-якого образа з іншого якогось культу або з культу Рибачкової обоженої Маргарити вкупі з Фаустом та з поцілунками. Ще раз мати окинула оком світлицю, чи все було гаразд, неначе вона сама налагодилась тутечки доживать віку; і всі вкупі вернулись в гостиницю, щоб перебуть вечір та останню ніч. Стара мати й Лекерія Петрівна були такі потомлені, що ледве волокли ноги.

— Ой, коли б вже швидше тікати додому з цього Києва! — говорив старий батько. — Цей Київ втомить тебе, неначе лиха година.

А мати сиділа та журилась. Важка дума неначе похилила її голову трохи не на самі груди: завтра вранці треба було розпрощатись з дочкою.

Напились чаю мовчки, невесело. Усі були й потомлені, й змучені. Усі зарані розійшлись на спочинок, бо вранці треба було раненько вставать та виряджатись в дорогу. Усі спали міцним сном, потомлені клопотами. Одна Масючка спала тривожним легким сном, як людина ніби спить і неначе не спить і через сон почуває і втому та клопіт минувшого дня, і журбу, і жаль на серці. Рано-вранці усі заворушились в кімнатах, ще як почало зоряти й дніть. Почали лаштуватись, та виноситься, та вкладатись. Знов почалась довга без міри та клопітна біганина та тяганина.

Знов три наймити й послушники завештались по коридорах, неначе посунулась весільна перезва. Напившись чаю та влаштувавши й навантаживши повозки, усі стали перед образами й почали хреститься та молитись на дорогу, щоб бог дав добру путь.

Стара мати, обернувшись до образів, плакала, неначе мала дитина. Галя й собі почала плакати. Мати вхопила дочку за голову, припала плечем до її плеча й нічого не говорила, тільки хлипала.

— Та не плачте-бо, а то ще й я оце заплачу! — крикнула Лекерія Петрівна. — Хіба ж ви оце таки справді навіки розлучаетесь? Схочете, то через тиждень ізнов побачитесь.

— Прощай, дочко! Тепер в мене в покоях будуть без тебе й стіни німі, й вікна

невидющі, — обізвалась мати.

— Ще що вигадайте! Не плачте, бо я ладна приїздить до вас хоч щодня на оденки, і з гребенем, із днищем, і з кужелем. Будемо балакати та якось себе розважимо, — пробувала розважати панія Висока жартами.

Але при останніх словах в неї затрусивсь голос, і вона ніби вже ковтала й слова, і жарти, неначе щось здавило її в горлі. І несподівано покотились по щоках сльози, неначе горошинки.

Поцілувавшись з Галею на прощання, вона не вдержалась і собі заплакала.

Усі повиходили на подвір'я сумні, аж сумні, і знов почали прощатись, готуючись сісти на повозки.

— Переїжджайте, зятю, до нас на прожиття та й будемо гуртом хазяйнувати, бо мені важко буде звикати без дочки в хаті, — сказала Масючка.

— Ох, мамо! Мені либонь швидше книжки або папери в руки, ніж сільське господарство. Надісь, поганій з мене був би хазяїн, — сказав зять.

— Це, бачте, так! — обізвавсь Масюк з повозки. — Хто усе з книжками носить, з того не вийде добрий господар, а хто дуже добрий господар та піклується цією справою, той книжки і в руки не бере; в того книжок і заводу нема в домі. Беріться за що одно, але туди кладіть вже й усю свою душу! — гукав старий з воза в брамі, махаючи картузом на прощання.

"Це правда і туди покладу всю свою душу, усі свої мрії, усі свої поривання, туди — в книжку, в науки, в про-світність рідного краю й темних масі» — майнула думка в молодого зятя.

— Прощайте! Зоставайтеся здорові, — гукнув батько з воза в брамі. — Та коли приїдете до нас, то не забудьте привезти мені усяких українських книжок. Я тільки їх залюбки й читаю. Господи, споспішай і спострічай! Дай боже час добрий!

— Щасливої дороги! — гукав зять з двора.